

LEARNIN REIMAGINE PISA/2025

• ANALİZ

Türkiye'nin PISA 2025 Performansı: Kazanımlar, Kırılگانlıklar ve Politika Öncelikleri

Yusuf Alpaydın, Kürşad Kültür

TÜRKİYE'NİN PISA 2025 PERFORMANSI: Kazanımlar, Kırılganlıklar ve Politika Öncelikleri

YUSUF ALPAYDIN
KÜRŞAD KÜLTÜR

COPYRIGHT © 2026

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

ISBN: 978-625-5703-80-4

Editörya: Ebrar Üzümcü, Mustafa Said İşeri, Berrin Afacan
Mizanpaj: Said Demirtaş

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan 34050 İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrasse 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 7

GİRİŞ | 8

ANA HATLARIYLA PISA VE TÜRKİYE UYGULAMASI | 9

TÜRKİYE’NİN PISA PERFORMANSI | 12

KAMUOYUNDAKİ ELEŞTİRİLER VE VERİLERİN GÖSTERDİKLERİ | 18

OKULLAR ÖZELİNDE PERFORMANS GÖSTERGELERİ | 21

DİJİTALLEŞME VE ÇEVRE OKURYAZARLIĞI | 26

SONUÇ VE ÖNERİLER | 28

Bu analiz, PISA 2025 sonuçlarını OECD'nin uluslararası raporu ve MEB'in ülke raporu üzerinden değerlendirmekte; kamuoyunda sonuçlara yöneltilen dört temel eleştiriyi veriler ışığında tartışmaktadır.

ÖZET

Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (Programme for International Student Assessment, PISA) 2025 sonuçları Türkiye açısından üç alanda birden ilerleme ortaya koymaktadır. Türkiye fen bilimlerinde 494, okuma becerilerinde 472 ve matematikte 462 puan elde etmiş, fen bilimleri ve okuma becerilerinde ilk kez Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) ortalamasının üzerine çıkmıştır. Küresel ölçekte performansın gerilediği bir dönemde elde edilen söz konusu başarı kamuoyunda iki uçlu bir tartışma başlatmıştır.

Bu analiz, PISA 2025 sonuçlarını OECD'nin uluslararası raporu ve Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) ülke raporu üzerinden değerlendirmekte; kamuoyunda sonuçlara yöneltilen dört temel eleştiriyi veriler ışığında tartışmaktadır.

Bulgular çift katmanlı bir tablo ortaya koymaktadır. Bir yanda yeterlik dağılımının her iki ucunda görülen iyileşme, okul yöneticilerinin personel yeterliğine ilişkin olumlu değerlendirmeleri ve dezavantajlı öğrenci gruplarında kaydedilen ilerleme yer alırken diğer yanda ise okullar arası ayrışma, okul türleri arasında matematikte 206 puana ulaşan fark, dijital becerilerdeki açık ve okula devamsızlık hususları geliştirilmesi gereken alanlar olarak görünmektedir.

Nihayetinde analiz, başarının sürdürülebilir kılınması için altı başlıkta politika önerileri sunmaktadır.

GİRİŞ

PISA 2025 sonuçları Türkiye'nin eğitim performansını uluslararası ölçekte yeniden değerlendirmeye olanak tanıyan kapsamlı bir veri seti sunmaktadır. OECD tarafından üç yılda bir gerçekleştirilen araştırma 15 yaş grubundaki öğrencilerin fen bilimleri, okuma becerileri ve matematik alanlarındaki bilgi ve becerilerini gerçek yaşam bağlamlarında kullanma düzeylerini ölçmektedir. Türkiye'nin 2003'ten bu yana bütün PISA uygulamalarına katılması, eğitim performansındaki değişimin yirmi yılı aşan bir dönem boyunca izlenmesini sağlamaktadır.

PISA 2025 sonuçlarına göre Türkiye'nin ortalama puanı üç alanda da yükselmiştir: Fen bilimlerinde 494, okuma becerilerinde 472 ve matematikte 462 puan elde edilmiştir. Ülke sıralamasında Türkiye fen bilimlerinde 34. sıradan 19. sıraya, okuma becerilerinde 36. sıradan 18. sıraya ve matematikte 39. sıradan 28. sıraya yükselmiştir. Puan artışı açıktır ancak tartışılması gereken değişimin nasıl yorumlanacağı ve ortalamaların hangi eşitsizlikleri giderebildiğidir. Kamuoyundaki değerlendirmeler “tarihi başarı” vurgusu ile “sonuçların geçerliliğine yöneltti- len itirazlar/eleştiriler” arasında ayrılmaktadır.

PISA 2025 bulguları hem yükselişin ölçülebilir ve karşılaştırmalı biçimde gerçek olduğunu hem de kazanımların dağılımında belli kırılگانlıkların bulunduğunu aynı anda göstermektedir. Elde edilen başarıyı görünür kılmak ile gelişt-

rilmeye açık yönleri ortaya koymak, kanıta dayalı bir değerlendirmenin birbirini tamamlayan iki gereğidir.

Analizde öncelikle PISA 2025’in küresel çerçevesi ve Türkiye örnekleminin yapısı ele alınmaktadır. Ardından Türkiye’nin performansı hem 2003’ten itibaren gerçekleşen uzun dönemli değişim hem de 2022-2025 arasındaki son dönem ivmesi üzerinden değerlendirilmekte, yeterlik dağılımındaki değişim ve sosyoekonomik arka plan incelenmektedir. Devamında kamuoyunda dile getirilen başlıca eleştiriler veriler üzerinden tartışılarak okullar arası ayrışma, okul kaynakları, öğrenme ortamı, dijital beceriler ve çevre okuryazarlığı boyutları ayrı başlıklar altında ele alınmaktadır. Son bölümde ise bulgular değerlendirilmekte ve politika önerileri sunulmaktadır.

Analizdeki bütün sayısal veriler OECD’nin PISA 2025 sonuç raporu ile MEB Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan ülke raporundan alınmıştır. Araştırmanın ilk döngüsüne ilişkin katılımcı sayıları için OECD’nin PISA 2003 sonuç raporu kullanılmıştır. Veriler arasında uyumsuzluk bulunan noktalarda OECD raporu esas alınmıştır.

Ülke sıralamasında
Türkiye fen
bilimlerinde 34.
sıradan 19. sıraya,
okuma becerilerinde
36. sıradan 18. sıraya
ve matematikte 39.
sıradan 28. sıraya
yükselmiştir.

ANA HATLARIYLA PISA VE TÜRKİYE UYGULAMASI

PISA HAKKINDA GENEL ÇERÇEVE

PISA 2025 uygulamasına 91 ülke ve ekonomiden 760 binden fazla 15 yaş grubu öğrenci katılmıştır. Örneklemde elde edilen bulgular dünya genelinde yaklaşık 33 milyon öğrenciye genellenebilir niteliktedir. PISA 2025 bu bağlamda bugüne kadar gerçekleştirilen en geniş katılımlı uygulamadır.¹

PISA 2022 sonuçları ise araştırma tarihindeki en sert düşüşe işaret etmiştir. OECD ülkelerinde ortalama performans matematikte 15 puan ve okuma becerilerinde 10 puan gerilerken fen bilimlerindeki değişim istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. OECD önceki PISA döngülerinde ardışık iki uygulama arasında matematikte 4 puan ve okuma becerilerinde 5 puandan daha büyük bir düşüş kaydedilmediğini belirtmektedir.

Küresel sonuçlar dengesiz bir tablo ortaya koymaktadır. PISA 2022’de kaydedilen eşi görülmemiş düşüşün ardından öğrenme çıktıları birçok ülkede durağanlaşmış veya gerilemeye devam etmiştir. 2015-2025 döneminde OECD ülkelerinde matematik ortalaması 22 puan ve okuma ortalaması 28 puan düşmüştür. Matematikteki gerileme bir yıllık öğrenmeden biraz fazlasına karşılık

¹ PISA 2025 Results (Volume I): Future-Ready Students (Paris: OECD Publishing, 2026).

gelmektedir. Okumadaki 28 puanlık düşüş döngünün en sert gerilemesidir ve okuma becerileri bütün müfredatın temelini oluşturması nedeniyle ayrıca kaygı vericidir.²

OECD, performanstaki zayıflamanın birçok ülkede koronavirüs (Covid-19) salgını öncesinde başladığını vurgulamaktadır. Okuma becerilerindeki gerileme dijitalleşmenin artması, ekran süresinin uzaması ve keyif için okuma oranlarının azalmasıyla aynı döneme denk gelmektedir. Okumada en büyük düşüşü yaşayan ülkeler aynı zamanda matematik ve fen bilimlerinde de en büyük düşüşleri kaydetmiştir.³

Eşitsizlik göstergelerindeki hareket ise dikkatli bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. OECD ülkelerinde sosyoekonomik farklar 2022-2025 arasında daralmış ancak daralma dezavantajlı öğrencilerin ilerlemesinden değil avantajlı öğrencilerin gerilemesinden kaynaklanmıştır. Aynı dönemde OECD genelinde üç alanda birden temel yeterlilik düzeyinin altında kalan öğrencilerin oranı yüzde 16'dan yüzde 20'ye yükselmiştir.⁴

Türkiye'nin konumu söz konusu tablo içinde anlam kazanmaktadır. OECD, küresel eğilimin tersine fen bilimleri puanını yükselten ülkeler arasında Türkiye, Kosta Rika, Slovakya ve Birleşik Krallık'ı saymaktadır. Türkiye ayrıca düşük performans gösteren öğrencilerin oranını azaltırken üst düzey performans gösteren öğrencilerin oranını artıran beş ülkeden biridir. Öte yandan üç alanda da ilk on içinde yer alan en yüksek performanslı eğitim sistemleri Çin'in katılımcı bölgeleri, Estonya, Japonya, Güney Kore, Singapur, Çin Taipei ve Birleşik Krallık'tır. Türkiye yükselen ülkeler arasında yer almasına rağmen en yüksek performanslı ülkeler grubunda bulunmamaktadır. Ayrımın korunması, sonuçların abartılı yorumlanmasının önüne geçmesi bakımından önemlidir.⁵

PISA VE TÜRKİYE UYGULAMASI

PISA araştırmasının ilk saha uygulaması 2000 yılında 28'i OECD üyesi olmak üzere 32 ülkede gerçekleştirilmiştir. Araştırma PISA 2025'te 91 ülke ve ekonomiye ulaşarak tarihinin en yüksek küresel kapsama düzeyine çıkmıştır. Türkiye araştırmaya ilk kez 2003 döngüsünde dahil olmuş ve o tarihten itibaren bütün uygulamalara kesintisiz olarak katılmıştır. Katılımcı sayısındaki değişim Grafik 1'de sunulmaktadır.⁶

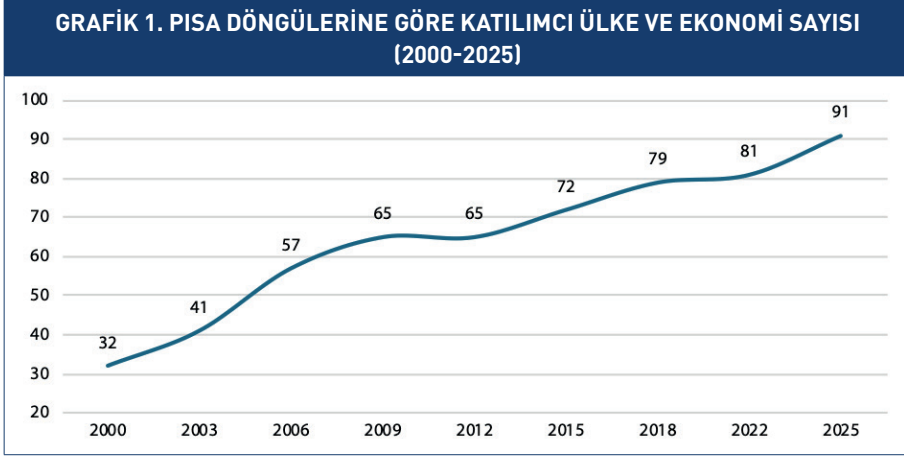
² PISA 2025 Results (Volume I).

³ PISA 2025 Results (Volume I).

⁴ PISA 2025 Results (Volume I).

⁵ PISA 2025 Results (Volume I).

⁶ Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003 (Paris: OECD Publishing, 2004); PISA 2025 Türkiye Raporu (Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2026).

Kaynak: Learning for Tomorrow's World; PISA 2025 Türkiye Raporu.

Katılımcı sayısındaki artış düz bir doğru izlememektedir. Türkiye'nin araştırmaya dahil olduğu 2003 döngüsünde 41 olan katılımcı sayısı 2025 döngüsünde 91'e yükselerek yaklaşık 1,22 kat artmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin sıralama performansındaki değişim giderek kalabalıklaşan ve çeşitlenen bir karşılaştırma havuzu içinde yorumlanmalıdır.

PISA değerlendirmesi zorunlu eğitimin sonuna yaklaşan 15 yaşındaki öğrencilere uygulanmaktadır. Değerlendirme döneminin başında 15 yıl 3 ay ile 16 yıl 2 ay arasında olan ve 7. sınıf veya üzerinde bir eğitim kurumuna kayıtlı bulunan öğrenciler hedef nüfusu oluşturmaktadır. Okulun türü, programın akademik veya mesleki niteliği, eğitimin tam ya da yarı zamanlı olması ve okulun resmi veya özel statüsü fark etmeksizin ölçütleri karşılayan bütün öğrenciler kapsama dahildir.⁷

Araştırmanın temel alanları fen bilimleri, okuma becerileri ve matematiktir; her döngüde alanlardan biri odak alan olarak belirlenmektedir. PISA 2025 döngüsünün odak alanı fen bilimleridir ve değerlendirme çerçevesi güncellenmiştir. Fen bilimlerine yönelik tutum kavramı yerine öğrencilerin bilimle bağını ve duygusal meşguliyetini daha kapsamlı tanımlayan bilim kimliği kavramı ölçülmeye başlanmıştır. Türkiye, döngüye eklenen yenilikçi alan olan dijital dünyada öğrenme uygulamasına katılmıştır.⁸

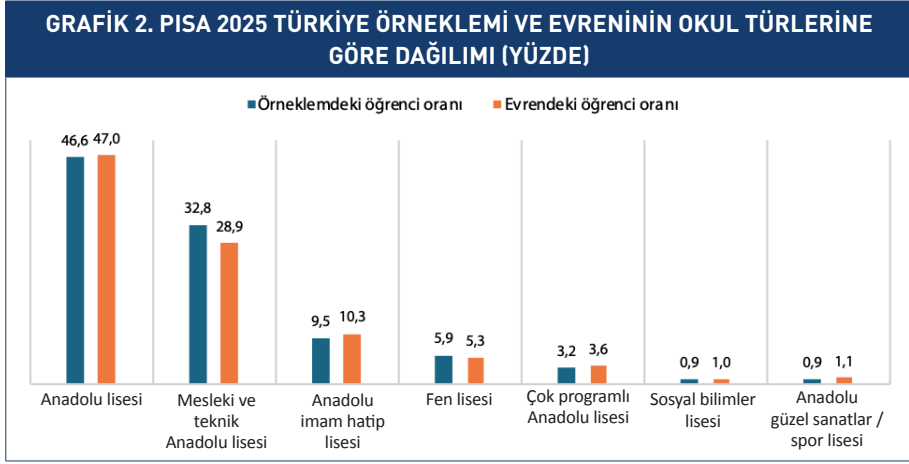
PISA 2025'in Türkiye ayağı söz konusu olduğunda uygulamanın 14 Nisan-16 Mayıs 2025 arasında bilgisayar tabanlı olarak gerçekleştirildiği ve 12 bölgede yer alan 56 ildeki 203 okuldan 7 bin 702 öğrencinin araştırmaya katıldığı not edilmelidir.

Örneklem seçimi iki aşamalı bir tasarımla yürütülmektedir. İlk aşamada OECD tarafından yetkilendirilen kuruluşlar tarafından katılımcı okullar başta

⁷ PISA 2025 Results (Volume I).

⁸ PISA 2025 Türkiye Raporu.

okul türü olmak üzere bölgesel tabakalar, okulun yönetim biçimi, konumu ve cinsiyet dağılımı gibi ölçütler gözetilerek tabakalı seçkisiz yöntemle belirlenmektedir. İkinci aşamada seçilen okullardaki 15 yaş grubu öğrenciler bilgisayar yazılımı aracılığıyla rastgele seçilmektedir. Örneklemin ve evrenin okul türlerine göre dağılımı Grafik 2’de karşılaştırılmaktadır.⁹

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 1.1.

Örneklemin okul türlerine göre dağılımı evrendeki dağılımı yakından izlemektedir. Örneklemin yüzde 46,6’sı Anadolu liseleri, yüzde 32,8’i mesleki ve teknik Anadolu liseleri ve yüzde 9,5’i de Anadolu imam hatip liselerinden oluşmaktadır. Dikkat çeken nokta ise en düşük ortalama sahip okul türü olan mesleki ve teknik Anadolu liselerinin örneklemdaki payının evrendeki payının (yüzde 28,9) yaklaşık 4 puan üzerinde olmasıdır. Ayrıca örneklemin yüzde 0,1’i 15 yaş grubunda ortaokula devam eden öğrencilerden oluşmaktadır.¹⁰

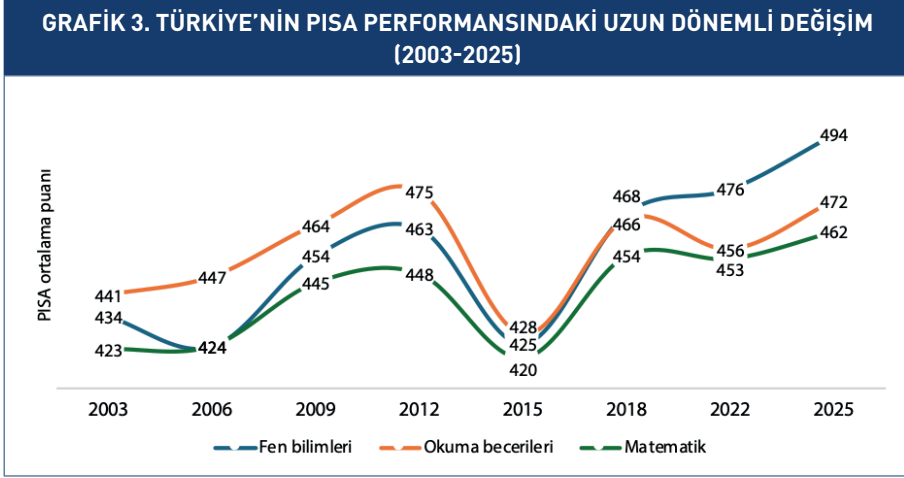
TÜRKİYE’NİN PISA PERFORMANSI

UZUN DÖNEMLİ PERFORMANS (2003-2025)

Türkiye’nin 2003-2025 arasındaki performansı dalgalı ancak uzun dönemde yukarı yönlüdür. Bu dönemde ortalama puan fen bilimlerinde 60 puan, matematikte 39 puan ve okuma becerilerinde 31 puan artmıştır. Alanlara göre seyir Grafik 3’te verilmiştir.

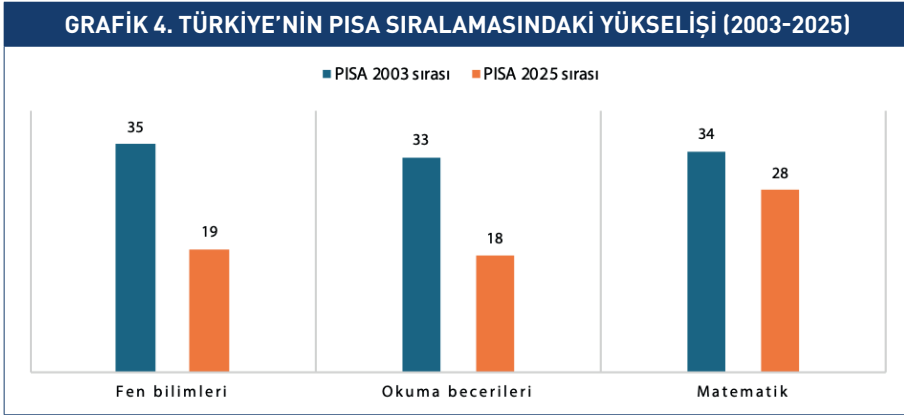
⁹ PISA 2025 Türkiye Raporu.

¹⁰ PISA 2025 Türkiye Raporu.

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 2.4.

Eğilim düz bir yükseliş değildir. 2015 döngüsünde üç alanda birden sert bir düşüş yaşanırken sonraki döngülerde başlayan toparlanma 2025’te belirgin biçimde güçlenmiştir. Türkiye 2025’te fen bilimleri ve matematikte PISA tarihindeki en yüksek puanlarına ulaşmış, okuma becerilerinde ise 2012’de kaydedilen 475 puanlık en yüksek seviyeye yeniden yaklaşmıştır. Puan artışının sıralamaya yansımaları Grafik 4’te görülmektedir.¹¹

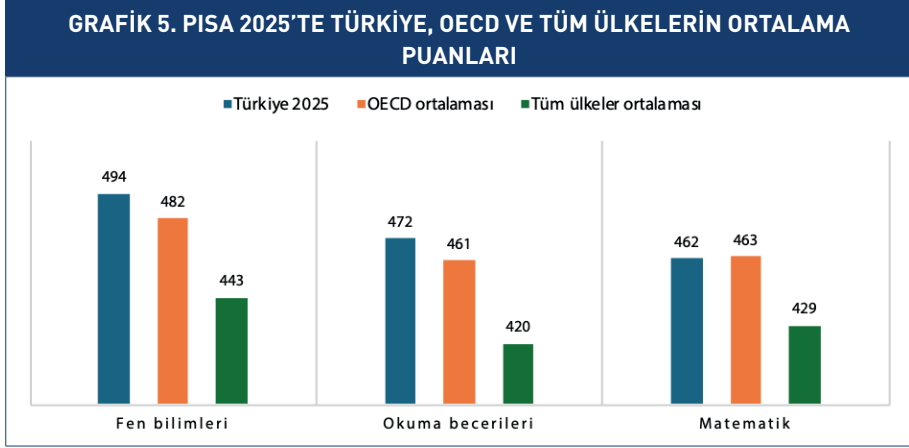
Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Tablo 2.1.

* PISA 2025 sonuçları fen bilimlerinde 91 ülke, okuma becerilerinde ve matematikte 90 ülke üzerinden raporlanmıştır.

Sıralama verileri puan artışının görece konuma da yansıdığını göstermektedir. Türkiye 2003-2025 arasında fen bilimlerinde 35. sıradan 19. sıraya, okuma becerilerinde 33. sıradan 18. sıraya ve matematikte 34. sıradan 28. sıraya yükselmiştir. Bununla birlikte katılımcı ülke sayısının 41’den 91’e çıkması nedeniyle ham sıra değişimleri tek başına karşılaştırılmamalıdır. OECD ülkeleri içindeki konum da aynı yönde değişmiştir. Türkiye 2003’te 29 OECD ülkesi arasında üç alanda da

¹¹ PISA 2025 Türkiye Raporu.

28. sırada yer alırken 2025'te 38 OECD ülkesi arasında fen bilimlerinde 14, okuma becerilerinde 13 ve matematikte 23. sıraya çıkmıştır. Türkiye'nin 2025 performansının OECD ve tüm ülkeler ortalamasıyla karşılaştırması Grafik 5'te sunulmaktadır.

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 2.1 ve Grafik 2.2.

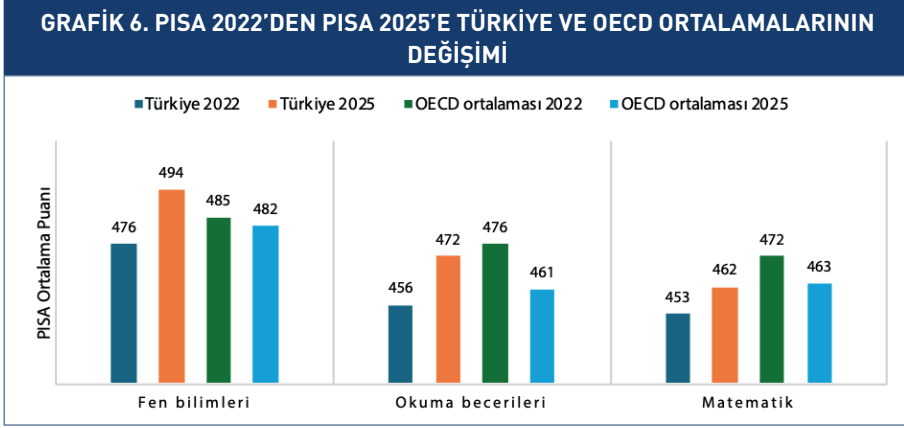
Türkiye, PISA 2025'te fen bilimlerinde 494 puan olarak OECD ortalamasının 12 puan ve okuma becerilerinde 472 puanla 11 puan üzerinde yer almıştır. Matematikte ise Türkiye'nin ortalama puanı 462 iken OECD ortalaması 463'tür. Aradaki 1 puanlık sayısal fark istatistiksel olarak anlamlı olmadığı için Türkiye'nin matematik performansının OECD ortalamasıyla benzer düzeyde olduğu söylenebilir. Türkiye, PISA 2025'e katılan ülkelerin ortalamasını fen bilimlerinde 51, okuma becerilerinde 52 ve matematikte 33 puan aşmıştır. Uzun dönemli değişim fen bilimlerinde daha açık görülmektedir: Türkiye 2003'te katılımcı ülkeler ortalamasının 62 puan gerisindeyken 2025'te 51 puan üzerine çıkmıştır.¹² Fen bilimleri ve okuma becerilerindeki göreceli ilerleme oldukça güçlü olmakla birlikte matematikteki ilerleme ise daha sınırlıdır. Matematik alanında da ilerleme olmakla birlikte diğer iki alan kadar yüksek değildir.

SON DÖNGÜDE YAKALANAN İVME (2022-2025)

Türkiye'nin son iki uygulama arasındaki üç yıllık performans değişimi uzun dönemli eğilimin hız kazandığı bir dönemi işaret etmektedir. Türkiye'nin ortalama puanı fen bilimlerinde 476'dan 494'e, okuma becerilerinde 456'dan 472'ye ve matematikte 453'ten 462'ye yükselmiştir. Aynı dönemde OECD ortalaması fen bilimlerinde 485'ten 482'ye, okuma becerilerinde 476'dan 461'e ve matematikte 472'den 463'e gerilemiştir. Söz konusu karşıt hareket Grafik 6'da görülmektedir.¹³

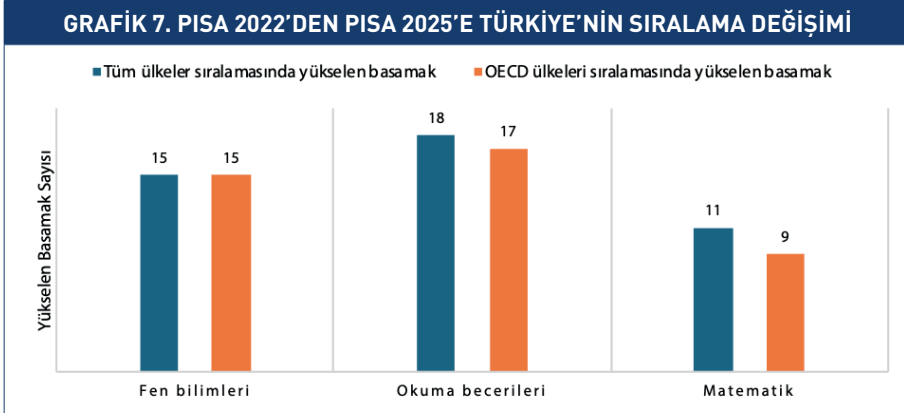
¹² PISA 2025 Türkiye Raporu; PISA 2025 Results (Volume I).

¹³ PISA 2025 Türkiye Raporu.

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 2.7 ve Grafik 2.8.

MEB raporuna göre Türkiye’nin 2022-2025 arasındaki puan artışı üç alanda da istatistiksel olarak anlamlıdır. Türkiye aynı dönemde üç alandaki performansını anlamlı düzeyde artıran tek OECD ülkesi ve bunu başaran sekiz katılımcı ülkeden biridir. Sıralamadaki değişim Grafik 7’de verilmiştir.

Kaynak: PISA 2022 Türkiye Raporu (Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023); PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 2.1 ve Grafik 2.2.

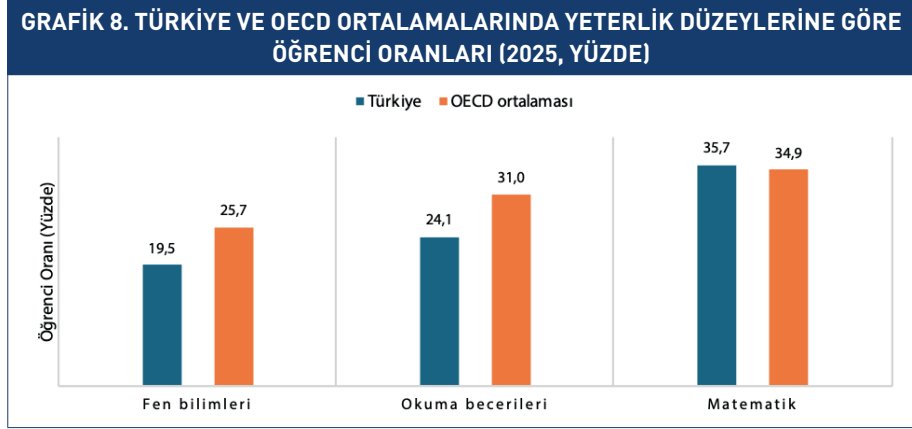
Türkiye tüm ülkeler sıralamasında –toplam katılımcı sayısı 81’den 91’e yükselse de– üst sıralara tırmanışını sürdürmüştür. Fen bilimlerinde 15, okuma becerilerinde 18 ve matematikte 11 basamak yükselen Türkiye, OECD üyesi ülkeler arasındaki bağıl sıralamalarda da sırasıyla 15, 17 ve 9 basamaklık ilerlemeler kaydetmiştir.¹⁴

YETERLİK DAĞILIMI: İKİ UÇTA BİRDEN İYİLEŞME

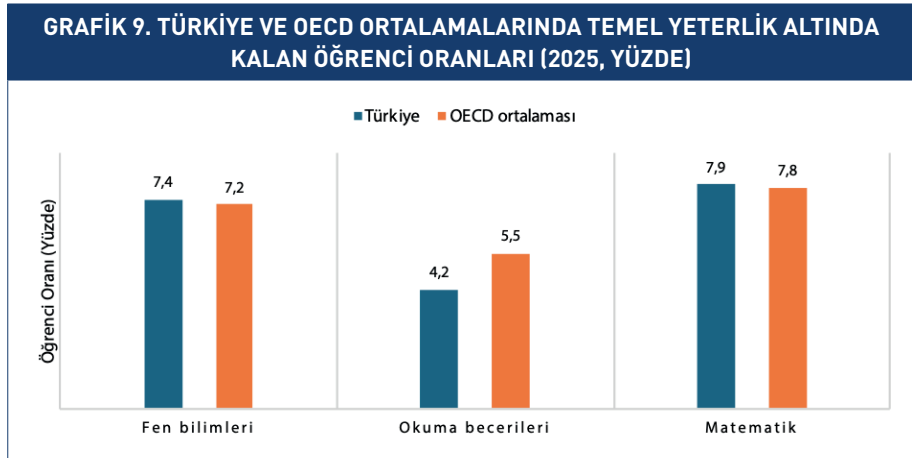
Ortalama puan tek başına eğitim sisteminin performansını tarif etmeye yetmemektedir. Türkiye açısından dikkat çekici bulgu, iyileşmenin yeterlik dağılımının her iki ucunda da görülmesidir. OECD, düşük performans gösteren öğrencilerin

¹⁴ PISA 2025 Türkiye Raporu.

oranını azaltırken üst düzey performans gösteren öğrencilerin oranını artıran ülkeler arasında Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Karadağ, Katar ve Slovakya'yı saymaktadır. Türkiye ile OECD ortalamasının karşılaştırması Grafik 8'de ve 9'da yer almaktadır.

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 3.5, Grafik 4.5 ve Grafik 5.5.

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 3.5, Grafik 4.5 ve Grafik 5.5.

PISA 2025'te Türkiye'de öğrencilerin yüzde 80,5'i fen bilimleri, yüzde 75,9'u okuma becerileri ve yüzde 64,3'ü matematikte asgari performans düzeyine ulaşmıştır. Dolayısıyla temel yeterlik düzeyinin altında kalan öğrenci oranı sırasıyla yüzde 19,5 (fen bilimleri), yüzde 24,1 (okuma becerileri) ve yüzde 35,7'dir (matematik). OECD ülkelerinde asgari performans düzeyine ulaşan öğrenci oranı fen bilimlerinde yüzde 74,3, okuma becerilerinde yüzde 69 ve matematikte yüzde 65,1 olduğundan OECD ortalamasında temel yeterlik altında kalan öğrenci oranları yüzde 25,7 (fen bilimleri), yüzde 31 (okuma becerileri) ve yüzde 34,9'dur (matematik). Türkiye'de asgari yeterlik düzeyinin altında kalan öğrenci oranı, OECD ortalamasına kıyasla fen bilimlerinde 6,2

puan ve okuma becerilerinde 6,9 puan daha düşük olmakla birlikte matematikte ise 0,8 puan daha yüksektir.¹⁵

Üst düzey performans gösteren öğrenci oranlarında Türkiye fen bilimlerinde yüzde 7,4 ile OECD ortalaması olan yüzde 7,2’nin ve matematikte yüzde 7,9 ile OECD ortalaması olan yüzde 7,8’in üzerindedir. Okuma becerilerinde ise yüzde 4,2 ile OECD ortalaması olan yüzde 5,5’in altında kalmıştır.¹⁶

OECD’nin ülke karşılaştırma tablosunda iki bileşik gösterge yer almaktadır. Okuma becerileri ve matematikte birlikte temel yeterlik düzeyinin altında kalan öğrencilerin oranı Türkiye’de yüzde 15,4 iken OECD ortalamasında yüzde 19,7’dir. Fen bilimleri, okuma becerileri veya matematikten en az birinde üst düzey performans gösteren öğrencilerin oranı ise Türkiye’de yüzde 11,1 ve OECD ortalamasında yüzde 11,9’dur.¹⁷

SOSYO EKONOMİK ARKA PLAN VE EŞİTLİK

PISA’da öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi ekonomik, sosyal ve kültürel durum (ESKD) indeksiyle ölçülmektedir. İndeks, OECD ülkeleri genelinde ortalaması 0 ve standart sapması 1 olacak şekilde hesaplanır. PISA 2025 sonuçlarında Türkiye’deki öğrencilerin ortalama ESKD indeks değeri -1’dir. Bu değer Türkiye’deki öğrencilerin sosyoekonomik koşullarının OECD ortalamasının altında olduğuna işaret etmektedir.¹⁸

Sosyoekonomik durum ile performans arasındaki ilişkinin gücü Türkiye’de fen bilimleri ve okuma becerilerinde OECD ortalamasının altında, matematikte ise üzerindedir. ESKD indeksi, Türkiye’deki performans farklılığının fen bilimlerinde yüzde 10,4’ünü, okuma becerilerinde yüzde 9,1’ini ve matematikte yüzde 13,6’sını istatistiksel olarak açıklamaktadır. OECD ortalamasında aynı oranlar sırasıyla yüzde 11,6 (fen bilimleri), yüzde 9,2 (okuma becerileri) ve yüzde 12’dir (matematik).

Matematikte ESKD indeksinin açıkladığı varyans PISA 2022’de yüzde 12,6 iken PISA 2025’te yüzde 13,6’ya yükselmiştir. Bununla birlikte 1 puanlık sayısal artış, sosyoekonomik durum ile matematik performansı arasındaki ilişkinin kalıcı biçimde güçlendiğini tek başına göstermeye yetmez. PISA 2022’de Türkiye’deki dezavantajlı öğrenciler arasında matematik alanında akademik yılmazlık gösterenlerin oranı yüzde 11,7’dir.¹⁹

PISA 2022 ile 2025 arasındaki değişim gruplara göre incelendiğinde Türkiye’de hem avantajlı hem de dezavantajlı öğrencilerin fen bilimleri puanlarının

¹⁵ PISA 2025 Türkiye Raporu.

¹⁶ PISA 2025 Türkiye Raporu.

¹⁷ PISA 2025 Results (Volume I).

¹⁸ PISA 2025 Türkiye Raporu.

¹⁹ PISA 2022 Türkiye Raporu.

istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttığı görülmektedir. Türkiye, karşılaştırmaya dahil edilen OECD ülkeleri içinde her iki öğrenci grubunda da fen bilimleri performansını artıran tek ülkedir. Bu bulgu performans artışının yalnızca avantajlı öğrencilerle sınırlı kalmadığını ortaya koymaktadır. Ancak değişimi doğrudan belirli eğitim politikalarına bağlayabilmek için ek analizlere ihtiyaç vardır.

PISA 2025'te sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olmasına rağmen fen bilimleri performansında ülke içindeki en üst çeyreğe giren öğrencilerin oranı Türkiye'de yüzde 12,6 ve OECD ortalamasında yüzde 11,9'dur. Buna karşılık Türkiye'de avantajlı ve dezavantajlı öğrenciler arasındaki fen bilimleri puan farkı 81'dir; OECD ortalamasındaki fark ise 85 puandır. Akademik yılmazlık oranının OECD ortalamasının üzerinde bulunması olumlu bir gösterge olmakla birlikte dezavantajlı ve avantajlı öğrenciler arasındaki puan farkı sosyoekonomik eşitsizliğin bütünüyle ortadan kalkmadığını göstermektedir.²⁰

KAMUOYUNDAKİ ELEŞTİRİLER VE VERİLERİN GÖSTERDİKLERİ

Sonuçların açıklanmasının ardından dile getirilen itirazlar/eleştiriler dört başlıkta toplanmıştır. Her birinin veriler karşısındaki durumu ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

YÜKSELİŞ OECD'NİN GERİLEMESİNDEN Mİ KAYNAKLANIYOR?

Eleştiri kısmen haklıdır. Türkiye ile OECD ortalaması arasındaki makasın kapanmasında iki hareket aynı anda rol oynamıştır. Matematik alanında 2022'de 19 puan olan fark 2025'te 1 puana inmiştir. Dolayısıyla azalmanın bir bölümü Türkiye'nin puanının 453'ten 462'ye yükselmesinden, bir bölümü de OECD ortalamasının 472'den 463'e düşmesinden kaynaklanmaktadır.²¹

Ancak eleştirinin kendisi yükselişi açıklamamaktadır. Bir ülkenin ortalama puanı diğer ülkeler gerilediği için artmaz. Türkiye'nin puanı üç alanda da mutlak olarak yükselmiştir. Küresel gerilemenin yaşandığı bir konjonktürde OECD, fen bilimleri puanını yükselten dört OECD ülkesinden biri olarak Türkiye'yi saymaktadır. Öte yandan sıralamadaki iyileşmenin bir bölümünün diğer ülkelerin gerilemesinden kaynaklandığı kabul edilmeli ve bu nedenle sıralama tek başına bir başarı ölçütü olarak kullanılmamalıdır.²²

²⁰ PISA 2025 Results (Volume I).

²¹ PISA 2025 Türkiye Raporu.

²² PISA 2025 Results (Volume I).

ÖRNEKLEM KAYIRILMIŞ OLABİLİR Mİ?

Örneklem tasarımı itirazı desteklememektedir. Okul ve öğrenci seçimleri bütünüyle OECD’nin yetkilendirdiği kuruluşlarca ve çift aşamalı tabakalı seçkisiz yöntemle yürütülmektedir. Her ülkede en az 150 okulun örnekleme alınması ve bilgisayar tabanlı uygulamalarda en az 6 bin 300 öğrencinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye 203 okul ve 7 bin 702 öğrenciyle söz konusu asgari ölçütlerin üzerindedir.²³

Daha belirleyici bir gösterge ise OECD’nin raporlama uygulamasıdır. OECD, kapsam dışı bırakma oranı, okul yanıt oranı ve öğrenci yanıt oranı standartlarından en az birini karşılayamayan ülkeleri bütün tablolarda yıldız işaretiyle belirtmekte ve söz konusu ülkelerin tahminlerinin dikkatle yorumlanması gerektiğini bildirmektedir. PISA 2025’te Kanada, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Arnavutluk ve ABD yıldız işaretiyle raporlanmıştır. Türkiye söz konusu listede yer almamakta ve bütün tablolarda işaretsiz raporlanmaktadır.²⁴

Örneklemin okul türlerine göre bileşimi kayırma iddiasını desteklememektedir. Grafik 2’de görüldüğü üzere en düşük ortalamaya sahip mesleki ve teknik Anadolu liseleri örnekleme evrendeki payının yaklaşık 4 puan üzerinde temsil edilmiştir. Türkiye örnekleminin ESKD ortalaması da -1 ile OECD ülkeleri içinde düşük düzeydedir. Bununla birlikte ESKD değeri örneklem yanlılığını tek başına sınamaz; örneklemin geçerliliği seçim, dışlama ve yanıt oranlarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

KAPSAM ORANI BAŞARININ TAM ÖLÇÜMÜNÜ GÜÇLEŞTİRİYOR MU?

PISA sonuçları 15 yaşındaki bütün gençleri değil PISA örnekleminin temsil ettiği hedef nüfusu yansıtmaktadır. Kapsam oranı (*coverage index 3*) örneklemin temsil ettiği ağırlıklandırılmış öğrenci sayısının ülkedeki toplam 15 yaş nüfusuna oranıdır. Düşük oran; okul dışında kalan, 7. sınıfta altında bulunan, uygulama dışında bırakılan veya eğitim öğretim dönemi içinde okuldan ayrılan gençleri yansıtabilir. OECD, kapsam oranının düşük olduğu ülkelerde sonuçların 15 yaş nüfusunun tamamına doğrudan genellenemeyeceğini belirtmektedir.

Türkiye için bu oran PISA 2025’te 0,72’dir. OECD’nin Türkiye ülke notuna göre 203 okuldan araştırmaya katılan 7 bin 702 öğrenci yaklaşık 920 bin 900 öğrenciyi temsil etmekte; bu sayı ülkedeki 15 yaş nüfusunun tahminen yüzde 72’sine karşılık gelmektedir.

Oran bir önceki döngüye göre bir miktar gerilemiştir. PISA 2022 uygulamasında Türkiye’nin kapsam oranı 0,74 olarak raporlanmıştır. Türkiye, kapsam

²³ PISA 2025 Results (Volume I).

²⁴ PISA 2025 Results (Volume I).

oranı 2015, 2018 veya 2022 döngülerinde yüzde 66,6'nın altına düşen ülkeler arasında yer almamakla birlikte bu oranın yüzde 90'ı aştığı 34 ülke ve ekonomi arasında da bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle Türkiye'de PISA'nın kapsadığı 15 yaş grubu nüfusun oranı 2022'de yüzde 74 iken 2025'te yüzde 72'ye gerilemiştir. Bu durum ise PISA sonuçlarının 2025'te Türkiye'deki her 100 gençten yaklaşık 72'sini temsil ederken 28'ini ise kapsamadığı anlamına gelmektedir.²⁵

OECD, kapsam dışında kalan gençlerin beceri dağılımındaki yerinin doğrudan gözlenemediğini, bu nedenle alt ve üst sınır tahmini yapılması gerektiğini belirtmektedir. En kötü senaryoda kapsam dışı kalanların tamamının temel yeterlik düzeyinin altında kaldığı varsayılırsa asgari yeterliğe ulaşan gençlerin oranının alt sınırı örnekleme gözlenen oranın kapsam oranıyla çarpımına eşit olmaktadır. OECD ayrıca örnekleme çerçevesinin dışında kalan öğrencilerin çoğunlukla okul dışında bulunan veya yaşına göre sınıf düzeyinin belirgin biçimde gerisinde kalan gençler olduğunu, söz konusu grupların göz ardı edilmesinin hem düşük beceri yaygınlığı hem de eşitsizliğin olduğundan düşük tahmin edilmesine yol açabileceğini belirtmektedir.²⁶

Kapsam dışında kalan grubun performansı ölçülmediği için beceri dağılımındaki yeri doğrudan gözlenememektedir. Dolayısıyla söz konusu grubun tamamının düşük performans gösterdiğini varsaymak veriye dayanmamaktadır.

Eleştirinin haklı yönü örneklemin kayırılması da değildir. Bulgu, sonuçların Türkiye'deki bütün 15 yaş grubunun değil hedef nüfusa dahil edilen öğrencilerin performansını yansıttığını göstermektedir. Ayrım, sonuçların doğruluğunu değil genellenebilirlik sınırını ilgilendirmekte ve Türkiye'nin okullaşma politikalarının PISA performansı ile birlikte izlenmesini gerektirmektedir.²⁷

İYİLEŞTİRİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VAR MI?

Ortalamanın yükseldiği ancak belli ölçüde eşitsizliklerin de görüldüğü yönündeki eleştiriler veriler tarafından da doğrulanmaktadır ve PISA 2025 sonuçlarının en ciddi bulgusudur. Bununla birlikte eşitsizliğin sürmesi tabanın yükselmediği anlamına gelmemektedir. 2022'ye kıyasla bütün okul türlerinde ve üç alanın tamamında puanlar artmıştır.

Ayrıca matematik ve dijital becerilerdeki tablonun kısmen zayıf olduğu yönündeki eleştiriler de söz konusudur. Öğrencilerin yüzde 35,7'sinin temel yeterlik düzeyinin altında kaldığı matematik, sosyoekonomik belirleyiciliğin OECD ortalamasını aştığı tek alandır. Dijital dünyada öğrenme alanında ise Türkiye, OECD ortalamasının 27 puan gerisindedir. İki alan da sonraki döngünün öncelikli müdahale gündemini oluşturmaktadır.

²⁵ PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education (Paris: OECD Publishing, 2023).

²⁶ PISA 2025 Results (Volume I).

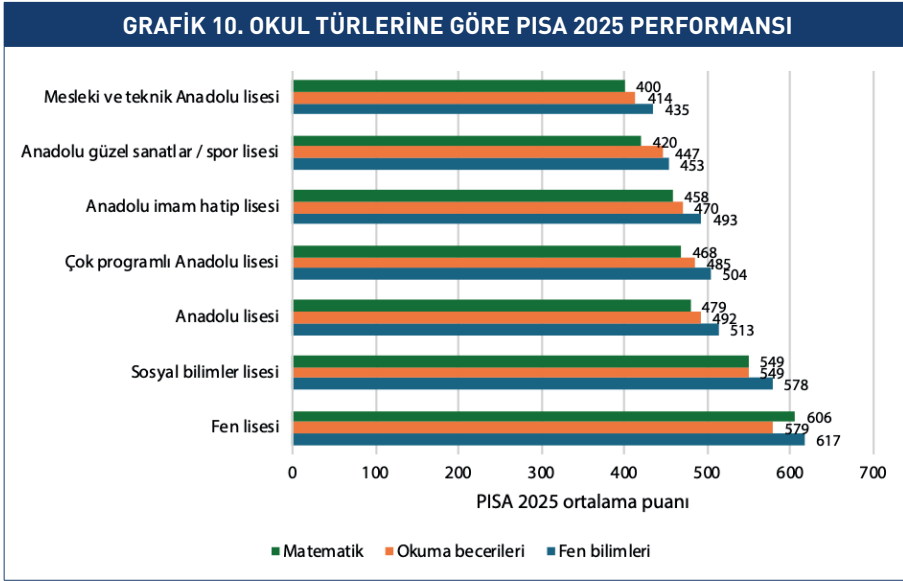
²⁷ PISA 2025 Results (Volume I).

OKULLAR ÖZELİNDE PERFORMANS GÖSTERGELERİ

OKULLAR ARASI AYRIŞMA

PISA 2025 sonuçlarına göre OECD ortalamasında fen bilimleri performansındaki değişkenliğin yüzde 31’i okullar arasındaki ve yüzde 69’u da okul içindeki farklılardan kaynaklanmaktadır. Türkiye ise okullar arası farkların toplam değişkenliğin en az yarısını oluşturduğu on ülkeden biridir. Aynı grupta Zambiya, Hollanda, Kenya, Bulgaristan, Ruanda, Macaristan, Slovakya, Almanya ve Romanya yer almaktadır. OECD söz konusu grubu akademik olarak daha fazla bölünmüş eğitim sistemleri olarak tanımlamakta; yüksek ve düşük performanslı öğrencilerin farklı okullarda yoğunlaştığını belirtmektedir.²⁸

Ayrışmanın somut görünümü okul türleri arasındaki farktır. Okul türlerine göre performans dağılımı Grafik 10’da verilmiştir.²⁹

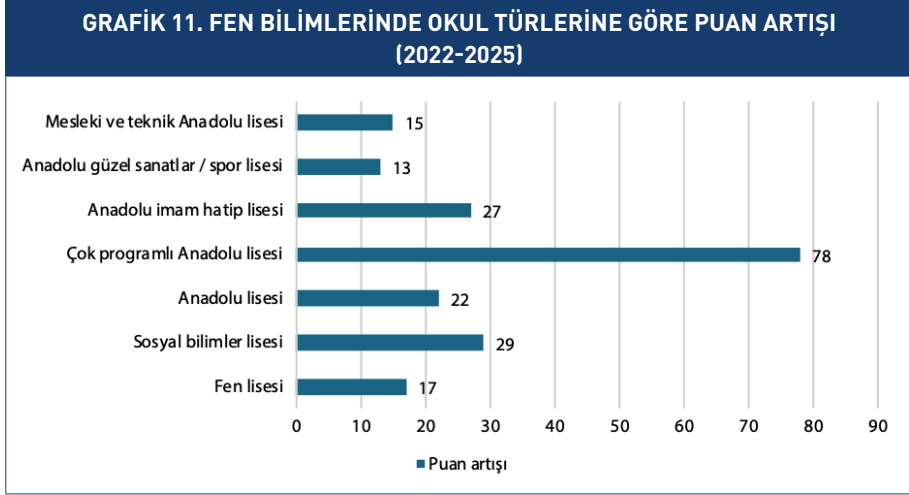
Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 3.9, Grafik 4.9 ve Grafik 5.9.

Okul türleri arasındaki fark en yüksek ve en düşük ortalamaya sahip türler arasında fen bilimlerinde 182, matematikte 206 ve okuma becerilerinde 165 puana ulaşmaktadır. Matematikte en yüksek ortalama 606 puanla fen liselerine, en düşük ortalama 400 puanla mesleki ve teknik Anadolu liselerine aittir. Fen liseleri ve sosyal bilimler liseleri üç alanda da diğer okul türlerinden belirgin biçimde ayrışmakta; Anadolu imam hatip liseleri, Anadolu güzel sanatlar ve spor liseleri ile mesleki ve teknik Anadolu liselerinin ortalamaları üç alanda da Türkiye ortala-

²⁸ PISA 2025 Results (Volume I).

²⁹ PISA 2025 Türkiye Raporu.

masının altında kalmaktadır. Fen bilimleri açısından okul türlerinin 2022-2025 arasındaki puan artışı Grafik 11’de sunulmaktadır.³⁰

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 3.10.

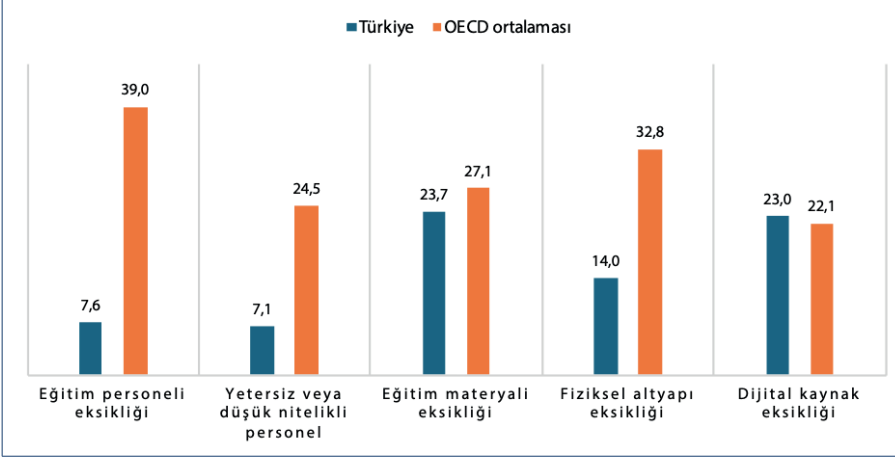
Bununla birlikte 2022’ye kıyasla bütün okul türlerinde ve üç alanın tamamında puanlar yükselmiştir. En yüksek artış çok programlı Anadolu liselerinde görülmüş ancak bu okul türünün örneklemdaki payı yüzde 3,2 olduğundan sonuç ihtiyatla yorumlanmalıdır. Ham ortalamalarda resmi okullar matematikte 464 ve özel okullar 444; fen bilimleri ise sırasıyla 497 ve 475 puan almıştır. Bu fark okul türü ve öğrenci profili denetlenmeden kamu ve özel okul etkisi olarak yorumlanamaz.

OKUL KAYNAKLARI VE ÖĞRENME ORTAMI

Beşeri ve Fiziki Kaynaklar

Okul yöneticilerinin bildirimlerine dayanan kaynak göstergelerinde Türkiye, OECD ortalamasından daha olumlu görünmektedir. Eğitim personeli eksikliğinin öğretimi engellediği bildirilen okullarda öğrenim gören öğrencilerin oranı Türkiye’de yüzde 7,6 iken OECD ortalaması ise yüzde 39’dur. Yetersiz veya düşük nitelikli eğitim personelinden etkilenen öğrenci oranları da sırasıyla yüzde 7,1 ve yüzde 24,5’tir. Bu göstergeler personel sayısının doğrudan ölçümü değil okul yöneticilerinin öğretimin ne ölçüde engellendiğine ilişkin değerlendirmesidir. Kaynak göstergelerinin tamamı Grafik 12’de karşılaştırılmaktadır.

³⁰ PISA 2025 Türkiye Raporu.

GRAFİK 12. OKUL KAYNAKLARININ ÖĞRETİMİ ENGELLEME DÜZEYİ (2025, YÜZDE)

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 7.7, Grafik 7.11 ve Grafik 7.13.

Eğitim materyali ve fiziksel altyapı boyutlarında da Türkiye, OECD ortalamasından daha olumlu bir konumdadır. Eğitim materyali eksikliği bildiren okullardaki öğrenci oranı Türkiye’de yüzde 23,7 ve OECD ortalamasında yüzde 27,1; fiziksel altyapı eksikliği bildirenlerde ise sırasıyla yüzde 14 ve yüzde 32,8’dir. Eğitim materyali eksikliği indeksi Türkiye için -0,40 iken OECD ortalaması için -0,06’dır.³¹

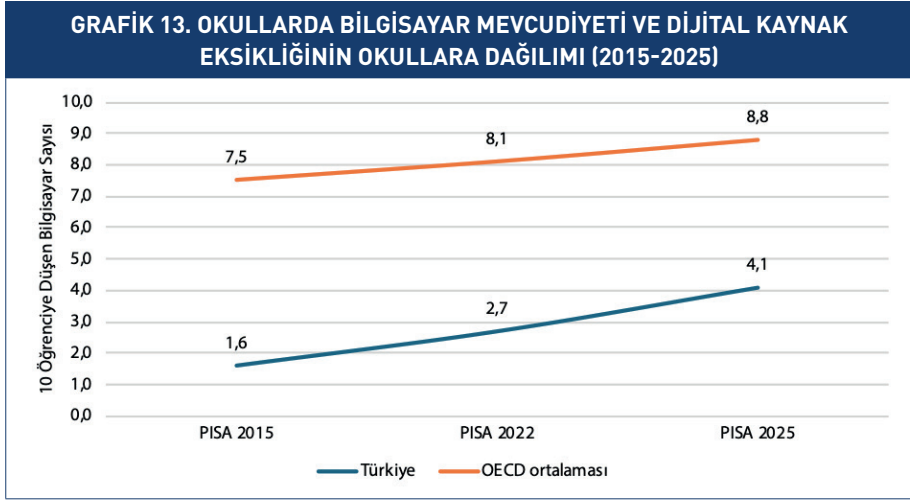
Ancak kaynakların okullar arasındaki dağılımı aynı ölçüde olumlu değildir. Türkiye’de avantajlı ve dezavantajlı okullar arasındaki eğitim materyali eksikliği indeksi farkı -0,76 iken OECD ortalamasında -0,37’dir. Genel düzeyde elde edilen avantaj, okullar arasında OECD ortalamasının iki katına yakın bir eşitsizlikle dağılmaktadır.³²

Dijital Kaynaklar

Dijital kaynaklarda hem mevcudiyet hem de dağılım boyutları incelenmelidir. İki boyut Grafik 13 ve 14’te sunulmaktadır.

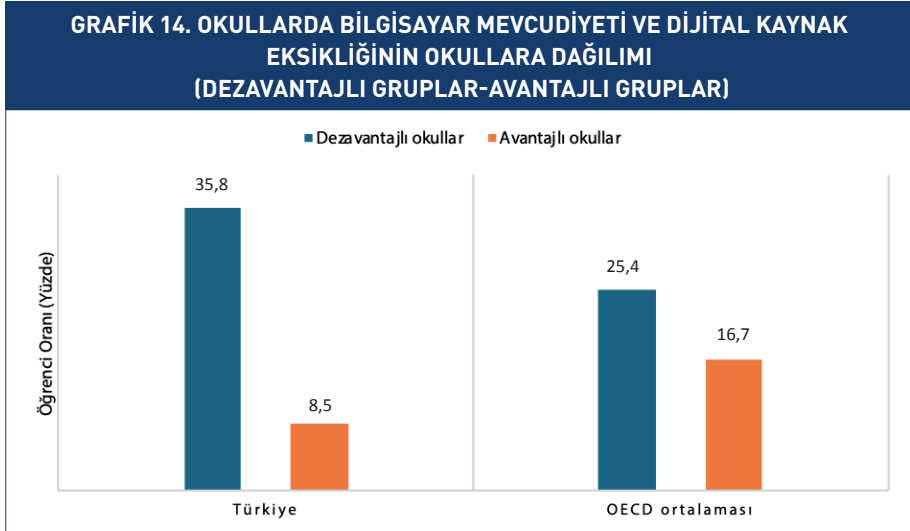
³¹ PISA 2025 Türkiye Raporu.

³² PISA 2025 Türkiye Raporu.

Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 7.12, Grafik 7.13 ve Tablo 7.3.

Türkiye’de 10 öğrenciye düşen bilgisayar sayısı 2015’te 1,6 iken 2025’te 4,1’e yükselmiştir. Aynı dönemde OECD ortalaması 7,5’ten 8,8’e çıkmıştır. Artış oranı Türkiye lehine olsa da mutlak fark sürmektedir. Dijital kaynak eksikliği bildiren okullardaki öğrenci oranları ise Türkiye’de (yüzde 23) ve OECD ortalamasında (yüzde 22,1) birbirine yakındır.

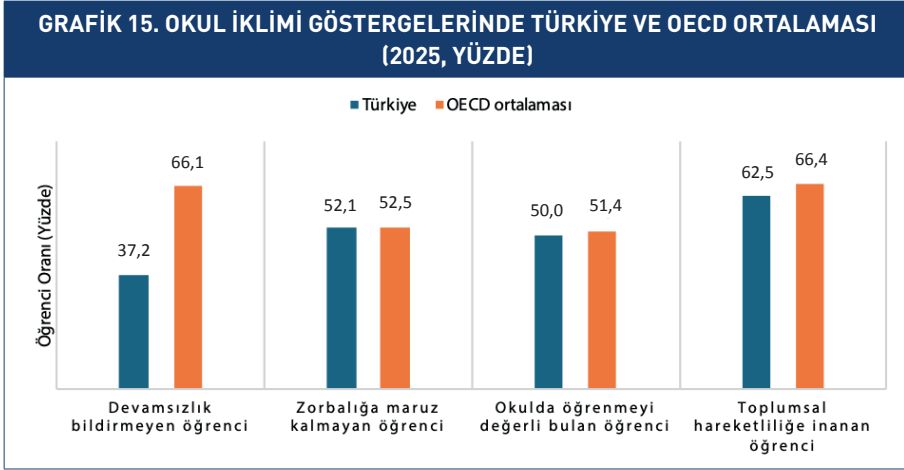
Kaynak: PISA 2025 Türkiye Raporu, Grafik 7.12, Grafik 7.13 ve Tablo 7.3.

Eşitsizlik boyutunda ise tablo ayrılmaktadır. Dezavantajlı okullarda dijital kaynak eksikliği bildiren okullardaki öğrenci oranı Türkiye’de yüzde 35,8 iken avantajlı okullarda yüzde 8,5’tir. Aradaki 27,3 puanlık fark OECD ortalamasındaki 8,7 puanlık farkın üç katından fazladır.³³

³³ PISA 2025 Türkiye Raporu.

OKUL İKLİMİ, ÖĞRETMEN VE AİLE DESTEĞİ

Öğrenme ortamına ilişkin göstergelerde Türkiye ile OECD ortalaması arasındaki konum farkları Grafik 15’te özetlenmektedir.

Kaynak: PISA 2025 Results (Volume I), Tablo I.5.

Okul iklimi göstergelerinde Türkiye çoğu boyutta OECD ortalamasına yakın bir görünüm sergilemektedir. Disiplin iklimi indeksi Türkiye’de 0,12 ve OECD ortalamasında 0,14’tür. Okula aidiyet indeksi Türkiye’de 0,05 ve OECD ortalamasında 0,09’dur. Zorbalığa maruz kalmayan öğrenci oranı Türkiye’de yüzde 52,1 ve OECD ortalamasında yüzde 52,5’tir.³⁴

Sınıf içi düzen göstergelerinde ise tablo karışıktır. Fen bilimleri derslerinin çoğunda veya tamamında gürültü ve düzensizlik yaşandığını bildiren öğrencilerin oranı Türkiye’de yüzde 23 ile OECD ortalaması olan yüzde 31’in altındadır. Sınıf arkadaşlarının öğretmeni dinlemediğini bildirenlerin oranı da Türkiye’de yüzde 22 ve OECD ortalamasında yüzde 29’dur. Türkiye iki göstergede de OECD ortalamasından daha olumlu bir konumdadır.³⁵

Aidiyet göstergesindeki seyir ayrıca dikkat çekicidir. Türkiye’de okula aidiyet indeksi değeri PISA 2018’de -0,14 ve PISA 2022’de -0,30 iken PISA 2025’te 0,05’e yükselmiştir.³⁶

Türkiye’nin seçili okul iklimi göstergeleri içinde OECD ortalamasından en fazla ayrıştığı alan devamsızlıktır. PISA uygulamasından önceki iki haftada en az bir ders veya tam okul günü kaçırdığını bildirmeyen öğrencilerin oranı Türkiye’de yüzde 37,2 ve OECD ortalamasında yüzde 66,1’dir. Aradaki fark düzenli öğrenme süresinin korunması bakımından önemli bir risk göstergesidir.

³⁴ PISA 2025 Results (Volume I).

³⁵ PISA 2025 Results (Volume I), Country Note: Türkiye (Paris: OECD Publishing, 2026).

³⁶ PISA 2025 Türkiye Raporu.

Öğretmen desteği bakımından Türkiye avantajlı konumdadır. Öğretmen desteği indeksi Türkiye’de 0,16 ve OECD ortalamasında 0,03’tür. Buna karşılık öğretmenlerin ihtiyaç duyulduğunda ek yardım sağladığını bildiren öğrencilerin oranı Türkiye’de yüzde 66,6 ile OECD ortalaması olan yüzde 72,8’in altında kalmaktadır.

Aile desteği göstergelerinde ise tablo tersine dönmektedir. Aile desteği indeksi Türkiye’de -0,39 ve OECD ortalamasında -0,19’dur. Öğrencilerin okulda ne kadar başarılı olduğunu aileleriyle tartışma oranı Türkiye’de yüzde 46,7 iken OECD ortalamasında yüzde 60,3’tür. Türkiye’nin OECD ortalamasını aştığı tek aile desteği göstergesi gelecekteki eğitim hakkında konuşmadır (yüzde 53,6’ya karşılık yüzde 52,1).³⁷

Disiplin iklimi indeksindeki 1 puanlık artış fen bilimleri performansındaki ortalama 13 puanlık farkla ilişkilidir. Öğrencilerin ve okulların ESKD’si hesaba katıldığında fark 10 puana inmekle birlikte pozitif yönünü korumaktadır.³⁸

DİJİTALLEŞME VE ÇEVRE OKURYAZARLIĞI

DİJİTAL DÜNYADA ÖĞRENME

PISA 2025’in yenilikçi alanı olan “dijital dünyada öğrenme” uygulamasına 38’i OECD üyesi olmak üzere toplam 85 ülke katılmıştır. Açıklanan ilk sonuçlarda alanın iki bileşeninden biri olan “bilgi işlemsel problem çözme” bileşenine ait bulgular paylaşılmıştır. Söz konusu bileşen öğrencilerin dijital ortamlarda araçları kullanma yeterliklerine değil araçlardan yararlanarak nasıl düşündükleri ve problem çözdüklerine odaklanmaktadır.

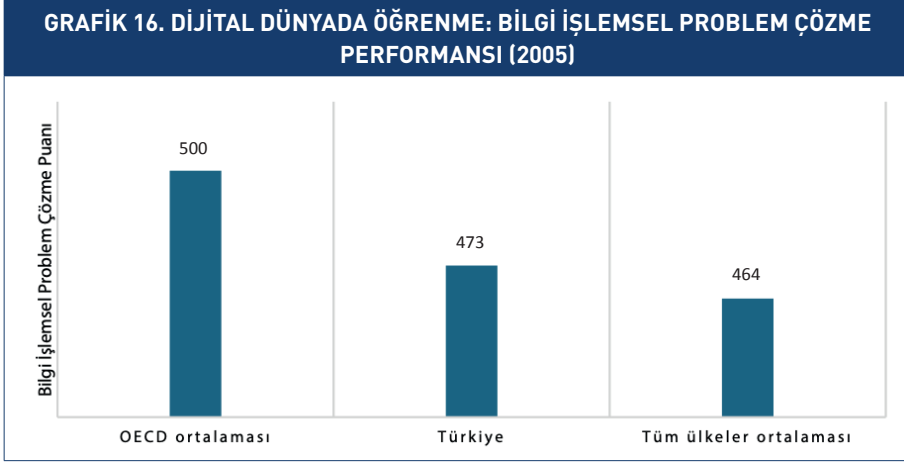
Alandaki performans karşılaştırması Grafik 16’da verilmiştir.³⁹ Türkiye bilgi işlemsel problem çözme bileşeninde 473 ortalama puan elde etmiştir. Bu sonuç 85 katılımcı ülkenin 464 puanlık ortalamasının üzerinde ve OECD ülkelerinin 500 puanlık ortalamasının ise 27 puan altındadır. Türkiye bu alanda 85 ülke arasında 42. sırada ve 38 OECD ülkesi arasında 32. sırada yer almıştır. Türkiye’nin fen bilimleri ve okuma becerilerinde OECD ortalamasını aştığı bir döngüde dijital alanda geride kalması, temel akademik becerilerde kaydedilen ilerlemenin dijital ortamda problem çözme becerilerine aynı ölçüde yansımadığını göstermektedir.⁴⁰

³⁷ PISA 2025 Türkiye Raporu.

³⁸ PISA 2025 Türkiye Raporu.

³⁹ PISA 2025 Türkiye Raporu.

⁴⁰ PISA 2025 Türkiye Raporu.

Kaynak: PISA 2025 Results (Volume I), Tablo 1.2; PISA 2025 Türkiye Raporu, Bölüm 6.3.

Dijital araçların performansla ilişkisi kullanım biçimine bağlıdır. OECD ülkeleri genelinde dijital cihazların öğrenme amaçlı ölçülü kullanımı daha yüksek fen bilimleri performansı ile ilişkilirken aşırı kullanım ve dijital dikkat dağınıklığı daha düşük performansla ilişkilidir. Öğrencilerin dörtte birinden fazlası sınıf arkadaşlarının fen bilimleri derslerinin çoğunda veya tamamında dijital cihazlar nedeniyle dikkatinin dağıldığını bildirmektedir.⁴¹

Dijital kaynaklar nedeniyle dikkatin dağıldığını bildiren öğrencilerin oranı Türkiye’de yüzde 18 ve OECD ortalamasında yüzde 28’dir. Buna karşılık derse iyi odaklanamadığını bildiren öğrencilerin oranı Türkiye’de yüzde 32 ile OECD ortalaması olan yüzde 19’un belirgin biçimde üzerindedir. İki gösterge birlikte değerlendirildiğinde odaklanma sorununun yalnızca dijital cihazlarla açıklanamayacağı görülmektedir. Sorunun kaynaklarını belirlemek için sınıf içi öğretim süreçlerini de kapsayan ek analize ihtiyaç vardır.

FEN BİLİMLERİ ODAĞINDA ÇEVRE OKURYAZARLIĞI

Fen biliminin odak alan olduğu PISA 2025 döngüsü Türkiye açısından tarihsel bir sıçramayı belgelemektedir. Ülke ortalaması 494 puana ulaşarak OECD ortalaması olan 482 puanın belirgin biçimde üzerine çıkmış ve Türkiye ilk kez fen bilimlerinde OECD ortalamasını aşmıştır. Fen bilimlerinde üst düzey performans gösteren öğrencilerin oranı yüzde 7,4 ile OECD ortalaması olan yüzde 7,2’nin üzerindedir.⁴²

Çevre bilimi boyutunda Türkiye’nin tutum göstergeleri güçlüdür. Çevre farkındalığı indeksi Türkiye’de 0,39 ve OECD ortalamasında -0,14’tür. Bireysel olarak çevresel değişim oluşturabileceğine dair inanç indeksi de Türkiye’de 0,22 ile OECD ortalaması olan 0,00’in üzerindedir. Çevreyle ilgili en az bir faaliyete

⁴¹ PISA 2025 Results (Volume I).

⁴² PISA 2025 Türkiye Raporu.

katılan öğrencilerin oranı Türkiye’de yüzde 86,1 ile OECD ortalaması olan yüzde 71,9’un belirgin biçimde üzerindedir. Gelecekteki mesleğinde çevrenin korunmasına katkı sunmaya ilgi duyan öğrencilerin oranı da Türkiye’de yüzde 78,5 ve OECD ortalamasında yüzde 61,6’dır.⁴³ Öğrencilerin su kıtlığı konusundaki farkındalığı ise yüzde 86,3 ile en yüksek düzeydedir.⁴⁴

PISA 2025 çerçevesinde öğrencilerin çevresel inisiyatif alma kapasitesi de değerlendirme kapsamına alınmıştır. Buna karşılık kolektif çevresel yeterlik inancı indeksi Türkiye’de -0,16 ile OECD ortalamasının altında kalmaktadır. Öğrenciler bireysel katkının mümkün olduğuna inanmakta ancak başkalarıyla birlikte çalışarak sonuç alma kapasitelerine aynı ölçüde güvenmemektedir. Yüksek farkındalığın ortak eyleme dönüşmesini sağlayacak okul temelli mekanizmaların güçlendirilmesi ihtiyacı sürmektedir.⁴⁵

SONUÇ VE ÖNERİLER

PISA 2025 bulguları Türkiye açısından çift katmanlı bir tablo ortaya koymaktadır. İlk katmanda yirmi yılı aşan dönemde dalgalanarak yükselen ve son döngüde hız kazanan performans vardır. Türkiye fen bilimleri ve okuma becerilerinde ilk kez OECD ortalamasının üzerine çıkmış; düşük performanslı öğrencilerin oranını azaltırken üst düzey performanslı öğrencilerin oranını artırmıştır. Ayrıca hem avantajlı hem dezavantajlı öğrenci gruplarında fen bilimleri puanını yükselten tek OECD ülkesi olmuştur. Türkiye’nin okul yöneticilerinin personel ve fiziki altyapı yetersizliğine ilişkin bildirimleri de OECD ortalamasından daha olumludur.

İkinci katmanda kazanımların kırılma noktaları bulunmaktadır. Türkiye’nin okullar arası farkların toplam değişkenliğin yarısından fazlasını oluşturduğu ülkeler arasında yer alması, okul türleri arasındaki farkın matematikte 206 puanı bulması, öğrencilerin yüzde 35,7’sinin matematikte temel yeterlik düzeyinin altında kalması, dijital dünyada öğrenme alanında OECD ortalamasının 27 puan gerisinde olunması ve devamsızlık bildirmeyen öğrenci oranının OECD ortalamasının yarısına yakın seyretmesi ortalamadaki iyileşmenin dağılımdaki eşitsizliği tam manasıyla ortadan kaldırmadığını göstermektedir. Kaynak göstergelerinde elde edilen genel avantajın dezavantajlı okullarda OECD ortalamasının üzerinde bir eşitsizlikle dağılması da aynı tabloyu desteklemektedir.

Bu çerçevede önümüzdeki dönemin politika gündemi ortalamayı yükseltmekten çok kazanımı tabana yaymak ve sürdürülebilir kılmak üzerine kurulmalıdır. Söz konusu gündem altı başlıkta somutlaştırılabilir:

⁴³ PISA 2025 Results (Volume I).

⁴⁴ PISA 2025 Türkiye Raporu.

⁴⁵ PISA 2025 Results (Volume I).

i) Okullar Arası Ayrışmanın Azaltılması

- Türkiye’de okul türleri arasında görülen geniş performans farkları, ortaöğretime geçişteki akademik ayrıştırmanın sonuçlarının yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. OECD, erken seçme ve yönlendirmenin dezavantajlı öğrencileri düşük performanslı okul ve programlarda yoğunlaştırabildiğini; bu nedenle seçimin daha ileri yaşlara ertelenmesini ve programlar arası geçişlerin kolaylaştırılmasını önermektedir.⁴⁶ Dolayısıyla akademik ayrıştırma kademeli olarak esnetilmeli ve yerleştirme sisteminin okullar arası ayrışmaya etkisi düzenli olarak izlenmelidir.
- Mesleki ve teknik Anadolu liseleri ile Anadolu imam hatip liselerinde akademik altyapı standartları yükseltilmeli, söz konusu okul türlerinde matematik ve fen bilimleri öğretimine yönelik hedefli programlar yürütülmelidir.
- Deneyimli öğretmenlerin dezavantajlı okullarda görev yapmasını özendiren teşvik mekanizmaları geliştirilmelidir.

ii) Kaynak Tahsisinin İhtiyaç Temelli Hale Getirilmesi

- MEB 2024-2028 Stratejik Planı eğitimde fırsat eşitliği ve dezavantajlı öğrencilerin eğitime erişimini temel politika alanları arasında göstermektedir. OECD de okul finansmanında öğrenci ve okul ihtiyaçlarını ağırlıklandıran formüllerin kaynak dağılımında eşitliği güçlendirebileceğini belirtmektedir.⁴⁷ Bu doğrultuda maktu ödeneklerin ağırlığı azaltılmalı; okulların öğrenci profili, bölgesel koşulları ve ölçülebilir ihtiyaçlarını esas alan tazmin edici bir finansman modeli geliştirilmelidir.
- Eğitim materyali ve dijital kaynak eksikliğinin dezavantajlı okullarda yoğunlaşması dikkate alınarak donanım yatırımlarında okul düzeyinde ihtiyaç envanteri esas alınmalıdır.

iii) Matematikte Hedefli Müdahale

- Matematik, temel yeterlik altındaki öğrenci oranının en yüksek ve sosyoekonomik belirleyiciliğin OECD ortalamasını aştığı tek alan olarak ayrı bir ulusal program gerektirmektedir.
- Ortaokul kademesinde sayısal akıl yürütme ve problem kurma odaklı içerikler güçlendirilmeli, öğrenme gücüğü erken teşhis edilerek telafi programlarıyla desteklenmelidir.
- Matematik öğretmenlerine yönelik alan didaktiği temelli mesleki gelişim programları önceliklendirilmelidir.

⁴⁶ *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools* (Paris: OECD Publishing, 2012), 13-14.

⁴⁷ *2024-2028 Stratejik Planı* (Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2024); *Towards Equity in School Funding Policies*, (Paris: OECD Publishing, 2021), 6-9.

iv) Dijital Becerilerin Program Düzeyinde Ele Alınması

- Bilgi işlemsel problem çözme, ayrı bir bilişim dersi konusu olarak değil fen bilimleri ve matematik programlarına gömülü bir beceri alanı olarak kurgulanmalıdır.
- Dijital cihaz sayısındaki artış, öğretmenlerin cihazları öğretim sürecine dahil etme kapasitesini geliştiren mesleki gelişim programlarıyla birlikte planlanmalıdır.

v) Devamsızlıkla Okul Temelli Mücadele

- Devamsızlık, Türkiye'nin OECD ortalamasından en fazla ayrıştığı öğrenme ortamı göstergesidir ve erken uyarı sistemleriyle okul düzeyinde izlenmelidir.
- Devamsızlığın yoğunlaştığı okul türleri ve bölgeler belirlenerek aile katılımını güçlendiren destek mekanizmaları kurulmalıdır.

vi) Kanıta Dayalı İzleme Kapasitesinin Güçlendirilmesi

- PISA mikro verisi il, bölge ve okul türü düzeylerinde ikincil analizlere açılarak ulusal politika tartışmasının ampirik zemini genişletilmelidir.
- Ulusal izleme araştırmaları PISA çerçevesiyle uyumlandırılmalı ve yükselişin hangi politika bileşenlerinden kaynaklandığı ayrıştırılabilir hale getirilmelidir.
- Kapsam oranı, PISA performansının yanında düzenli olarak raporlanmalı, okullaşma ve sınıf tekrarına ilişkin göstergelerle birlikte izlenmelidir.

Özetle Türkiye'nin PISA 2025'te yakaladığı ivme son döngüdeki performans artışını açık biçimde göstermekte ancak PISA verisi bu artışı tek başına belirli politikalara bağlamaya elvermemektedir. Başarının kalıcı hale gelmesi ise ortalamadaki yükselişin okullar arası eşitsizliğin azaltılmasıyla birlikte ele alınmasına bağlıdır. Ayrıca başarıyı görünür kılmak ve belli kırılگانlıkları açıklamak, kanıta dayalı değerlendirmenin birlikte yürütülmesi gereken iki görevidir.

YUSUF ALPAYDIN

Lisans eğitimini 2003'te Boğaziçi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü'nde, yüksek lisans çalışmasını 2006'da aynı üniversitede yetişkin eğitimi programında tamamlamıştır. Doktora çalışmasını 2013'te İstanbul Üniversitesi Çalışma Ekonomisi programında Türkiye'de yükseköğretim sistemi ve emek piyasası arasındaki ilişkileri konu alan teziyle bitirmiştir. 2003-2014 arasında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında okul rehber öğretmeni olarak görev yapmıştır. 2014'te Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak göreve başlamıştır. Halen bu bölümde prof. dr. olarak çalışmakta olup aynı zamanda Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi dekanıdır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Eğitim Politikaları Kurulu üyesidir. 2018-2019 eğitim öğretim döneminde Oxford Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Mesleki yaşamıyla birlikte eğitim ve bilim alanında faaliyet gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşları ve akademik dergilerde aktif rol almıştır. Örgün ve yaygın eğitimle ilgili çok sayıda araştırma, program geliştirme ve uygulama projelerini yürütmüştür. Eğitim politikaları, eğitim-istihdam ilişkileri, yükseköğretim ve bilim politikaları konularında araştırma ve yayın çalışmalarına devam etmektedir.

KÜRŞAD KÜLTÜR

Eğitim yöneticisi ve araştırmacıdır. Marmara Üniversitesi Eğitim Yönetimi alanındaki yüksek lisans eğitiminin ardından aynı üniversitede eğitimde uluslararasılaşma politikaları üzerine doktora eğitimini tamamlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmenlik yapmış, uzun yıllar okul müdürlüğü görevini yürütmüş, bilim ve sanat merkezi müdürü olarak görev almıştır. Avrupa Birliği Erasmus+ projeleri kapsamında İspanya ve İtalya'da özel yeteneklilerin eğitimi, dijitalleşme ve dil öğretim modelleri üzerine araştırma ve uygulama çalışmaları yürütmüştür. Akademik çalışmalarında eğitim politikaları ve yükseköğretimin küreselleşme, uluslararasılaşma, inovasyon ve kalkınma süreçleriyle ilişkisine odaklanmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeylerde araştırma, rapor ve yayın çalışmalarını sürdürmektedir.

Türkiye'nin PISA 2025 Performansı: Kazanımlar, Kırılğanlıklar ve Politika Öncelikleri

Yusuf Alpaydın, Kürşad Kültür

L PISA 2025 sonuçları Türkiye'nin fen bilimleri, okuma becerileri ve matematikte aynı anda yükseldiği ilk döngüyü kayda geçirmiştir. Türkiye fen bilimlerinde 494 puan, okuma becerilerinde 472 puan ve matematikte 462 puan almış; ilk iki alanda OECD ortalamalarını ilk kez aşmıştır. Öğrenme çıktılarının küresel ölçekte gerilediği bir dönemde elde edilen bu sonuç kamuoyunda hem tarihi başarı vurgusuna hem de verilerin geçerliliğine yönelik itirazlara konu olmuştur.

Bu analiz, OECD'nin uluslararası raporu ile MEB'in ülke raporunu esas alarak yükselişin hangi bileşenlerden oluştuğunu incelemekte, kamuoyunda dile getirilen dört temel eleştiriyi de veriler ışığında tartışmaktadır. Bu bağlamda okullar arası ayrışma, okul türleri arasında matematikte 206 puana ulaşan fark, dijital becerilerdeki açık ve devamsızlık mevcut başarıdaki belli kırılğanlık noktaları olarak ele alınmaktadır. Son bölümde ise ortalamadaki iyileşmeyi tabana yaymak için altı başlıkta politika önerileri sunulmaktadır.

SETA

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL

www.setav.org